

Verwoeste paradijzen

Ik werd geboren in het paradijs 'Nederlands-Indië' dat vierhonderd jaar eerder werd veroverd op een weerloze bevolking en die zelf weer uit dat paradijs verjaagd zal worden door Het land van de Rijzende Zon, waarvan de bewoners elkaar door overbevolking uit hun paradijs duwden, andere paradijzen veroverden, de Pacific War creëerden en tenslotte een halt werd toegeroepen door twee weerzinwekkende bommen, die evenveel mensen doodden als nu vluchtelingen hun paradijzen verlaten, richting het oude Europa dat al discussiërend redding biedt; datzelfde Europa waarin de zoon op zijn hoede moet zijn voor die onverdraagzame God die paradijzen belooft als beloning voor moord. Het aantal gedenkplaatsen zal groeien in plaats van verminderen.

Misschien wordt herdenken nog eens een dagtaak, wanneer die ongelijkheid in de wereld niet en paradijzen alleen herinnering worden, vormgegeven door kunstenaars in boeken, beeldende kunst en films.

Kunst klaagt aan, redt nooit. Kunst kan waarschuwen maar niets vermijden: zoals gedenkstenen, monumenten, zoals Zadkines beeld in Rotterdam, Picasso's Guernica; kunst die de werkelijkheid vertaalt..

Welke vragen moeten wij ons stellen, hier, op een dag als vandaag? We herdenken al zeventig jaar! We zijn geschiedenis geworden. Eén geluk is dat mensen in staat zijn die weer voor de geest te halen. Als wij er niet meer aan denken is het weg, voor altijd weg.

Monumenten zijn gestolde geschiedenis die ons helpen terug te denken in de tijd waarin leven en dood hand in hand gingen in onvrijheid.

Ik behoor tot de laatste generatie die het paradijs verloor aan de rechtmatigen: de kinderen en kleinkinderen van hen met wie wij opgroeiden, die ons op de heup droegen, baadden, voerden, in slaap zongen, met die stille allure die ik later nooit meer zag.

Ik hoop dat zoon Beau er iets van vindt op zijn reis naar Indonesië, speciaal ondernomen voor deze herdenking.

In brieven wisselden wij van gedachten over het voormalig Nederlands-Indië. Bijvoorbeeld: Moeten wij onszelf maar vergeten. En, lieten wij daar, behalve onze dierbare doden, ondanks alles, toch iets achter, zoals wij, die er geboren werden, hier "Indonesië" als geleend goed blijven herinneren en koesteren.

9 juni 2015

Ik ben Beau, ik ben 27. Ik leef al 27 jaar zonder muren, al 27 jaar mag ik denken wat ik wil, 27 jaar mag ik geloven wat ik wil geloven, al 27 jaar vrijheid en ken geen leven zonder. Sterker nog: ik weet niet eens precies wat het is, vrijheid. Waar zitten mijn gedachten eigenlijk als ik

twee minuten stil ben uit respect voor de slachtoffers? Nu ik 27 ben heb ik net genoeg van de wereld gezien om me te realiseren dat de huidige oorlogsgebieden wel degelijk pal om de hoek liggen.

De wetenschap dat ik hier vandaag zou staan heeft mij zoals nooit eerder in mijn leven gedwongen dieper na te denken over het begrip oorlog, de reden en de ernst ervan. Ik heb de afgelopen tijd geprobeerd mijn interesse in wat er in de wereld gebeurt niet te beperken tot korte krantenkoppen en razendsnelle nieuwsflitsen op tv. De nieuwsberichten die onze vrijheid aanvallen, roepen in mij voor het eerst een gevoel van angst op. De angst dat mij iets wordt afgenomen. De wolken van de huidige terreuroorlog drijven ook steeds vaker over ons land en dat vind ik doodeng. Dat het paradijs waarin ik leef (zo mooi geformuleerd door mijn vader) eindig kan zijn.

Ik vind het moeilijk om een oorlog te herdenken die ik niet zelf heb meegemaakt. Ik wilde de oorlog in Nederlands Indië voor mijzelf kunnen visueler en concreter maken. Meer voelbaar en dus begrijpelijker. Afgelopen juni ben ik samen met mijn broer Olivier afgereisd naar het voormalig Nederlands-Indië in de hoop dat ik daar iets zou kunnen vinden dat mij doet inzien wat het woord vrijheid werkelijk voor mij betekent.

De NOS stelde voor om een documentaire te maken over de kindertijd van mijn vader, voor en in de oorlog. Omdat mijn vader zelf niet graag sprak over zijn oorlog viel er voor ons veel te ontdekken. We bezochten daar de steden Bandung en Jakarta. We bezochten daar de huizen waar mijn vader met zijn ouders en broertjes voor de oorlog in goede harmonie en in volledige vrijheid leefden. Het paradijs dat mijn vader zojuist omschreef was na al die jaren nog steeds zichtbaar en voelbaar. Het Indische klimaat, de exotische geuren van het verrukkelijke eten en de geweldige gastvrijheid van de lokale bevolking maakten het een genot om daar rond te lopen.

Uiteraard hebben we een bezoek gebracht aan de jappenkampen Het eerste kamp Tjihapit was bijna onveranderd en kwam goed overeen met de omschrijving van mijn vader. Het Emmahofje waar Eric verbleef was toentertijd een vrouwen- en kinderkamp, nu een aandoenlijk bejaardentehuis dat er is zeer rustig en liefdevol bij ligt. Toch was de benauwdheid door het afgezonderd zijn van de buitenwereld goed te voelen. Het mini dorpje was nog steeds omgeven door een dikke muur, aan de achterzijde beveiligd met prikkeldraad en met uitzicht op een diepe afgrond waar stinkend rioolwater doorheen loopt. Het gevoel van gevangen zitten was zeer goed voor te stellen. Het dorpje bestond uit heel veel piepkleine huisjes van niet meer dan 20 à 25 vierkante meter. Op nummer 19 woonde mijn vader met nog zeker 10 anderen in deze kleine ruimte. Dit was voor mij een belangrijk moment van onze reis. Mijn broer en ik zaten op het stoepje voor de deur waar mijn vader 73 jaar geleden dagelijks zat te tekenen. Ik zag glashelder voor me hoe hij daar als kind rond rende zorgeloos en lichtvoetig. Hoe hij onbesuisd met zijn vriendjes spelletjes speelde, het beroemde bikkelspel o.a. waar hij mij vaak over verteld heeft en hoe erg hij het vond iedere dat hij zijn bikkelstenen kwijtraakte tijdens de overplaatsing naar het volgende kamp Adek.

Van kamp Adek is niet veel meer over. Het voormalig kampterrein is tegenwoordig een politiebureau. Toch was het indrukwekkend om op deze plek te staan en ons te verbeelden wat er hier allemaal gebeurd is. Hoe mijn vader moest zorgen voor zijn zieke moeder en ook

nog een vaderfiguur moest zijn voor zijn jongere broertje. Kind zijn was in Adek absoluut niet meer mogelijk. In één klap volwassen en vechten voor je bestaan. Om meer over het kamp te weten te komen hebben mijn broer en ik een wandeling gemaakt door de ernaast gelegen stadswijk. We baanden ons een weg door de door waslijnen dichtgegroeide straatjes. Een wirwar van kleine steegjes met tientallen spelende kinderen en de vele wegschietende zwerfkatten. Er verzamelden zich al snel velen kinderen en andere belangstellende om ons heen. Zulke lange en blanke mensen zagen ze niet vaak. Na een paar korte vriendelijke gesprekjes werd ons aangeraden om te gaan praten met een van de oudste vrouwen uit het dorp. Olivier en ik mochten haar een paar vragen stellen. Via onze tolk vertelde ze over haar leven en kwam ze met confronterende en mooie verhalen over het kamp Adek. Over hoe ongelooflijk streng en grenzeloos gewelddadig de Japanners waren. Hoe mensonterend zij te werk gingen. Maar ook over de saamhorigheid in het kamp, hoe de vrouwen elkaar hielpen en elkaar genazen om niet zomaar aan een simpel griepje te overlijden. Op de ziekenkamer belanden betekende namelijk geheid de dood.

In een week tijd hebben wij een duidelijk en realistisch beeld gekregen van de afschuwelijke oorlog die zich hier 70 jaar geleden heeft afgespeeld.

Thuis aangekomen dacht ik na over hoe bizar en fragiel het concept vrijheid eigenlijk is. Ergens hoop ik het nooit helemaal te begrijpen omdat dat waarschijnlijk zou betekenen dat mijn vrijheid dan in gevaar is. Door de verhalen van mijn vader en de reis met mijn boer heb ik een duidelijker en completer beeld over het leven van mijn vader en wat wij hier vandaag herdenken.

De afgelopen periode hebben mijn vader en ik elkaar brieven gestuurd. Daarin bespraken we zijn oorlog en gaf hij antwoord op mijn vragen. De voor mij belangrijkste vraag wil ik graag met jullie delen.

Ik vroeg mijn vader het volgende,

Lieve papa,
is er iets dat je mij en mijn generatie zou kunnen meegeven? Iets dat ons wellicht kan helpen als onze vrijheid ooit onder grote druk komt te staan?

Jappen in de tuin

Lieve zoon,
Hier enkele pogingen tot een antwoord op je vraag hoe te handelen wanneer Nederland bijvoorbeeld nu in oorlog zou raken.

Ik denk dat iedere oorlog anders is, net zoals iedere manier van omkomen anders zal zijn. Vergeet niet dat mijn eerste ervaring met oorlog die van een kind van zeven is. Voor mij begon de oorlog in Nederlands-Indië met 'Jappen in de tuin' van ons huis in Bandoeng: kleine mannetjes op kleine fietsjes met grote geweren (vergelijkbaar met de eerste Mofen in de straten van Nederland). Wat ik me herinner is de absolute kalmte van de volwassenen in de zitkamer gedurende de onverwachte overval.... Kalm blijven dus.

Een confrontatie van de burger met de vijand moet leiden tot het maken van keuzes. Zijn die gemaakt, zoek dan gelijk denkenden. Wantrouw überhaupt Machthebbers van Politiek en Religie (ook die van eigen land).

Blijf je eigen gedachten trouw. Neem nooit risico's die anderen, behalve de vijand, in gevaar kunnen brengen. Probeer de taal van de vijand te verstaan: tijdens de Pacific War was dat een geweldig probleem: de onbenulligste misverstanden leidden tot bloedvergieten.

We denken dat we iets van voorgaande oorlogen geleerd hebben, maar niets is minder waar, omdat oorzaken en gevolgen door mentaliteitsverandering en wapenontwikkeling anders zijn geworden.

Op de killingfields bloeien een paar jaar later al weer klaprozen tussen het koren, concentratiekampen worden musea, maar kampsyndromen en dagelijkse rouwverwerking zijn er nog tot vandaag, zeventig jaar later!

Net zolang wantrouwden Oost en West elkaar, tot enkele weken terug nucleaire dreigingen door een sluitend verdrag theoretisch onmogelijk worden.

De atoombom die mijn leven redde, blijft discutabel, daarvan ben ik me werkelijk zeer bewust, maar er is nu een wankel evenwicht gecreëerd waardoor onze goede oude aarde nog een tijdje zal doordraaien en 'Jappen in de tuin' op vergeelde films te zien zal zijn. Ik zou zeggen: Veel geluk mijn kind,
Papa